

Gerard J. van der Hoek

De Rijksmuseumkunstkoffer

Ook een nieuwe aanwinst van het Rijksmuseum is de Rijksmuseumkunstkoffer, ontwikkeld door de Educatieve Dienst. Het plastic koffertje (29 × 40 × 8 cm, afb. 1) bevat informatief materiaal, waarmee een leerkracht van het basisonderwijs – de onderwijzeres of de onderwijzer van de lagere school – een bezoek aan het Rijksmuseum kan voorbereiden. Dat materiaal – catalogussen, reproducties, gidsjes, boekjes, spelen en lesmateriaal – zou een (school)groepsleider of -leidster zelf kunnen verzamelen bij een bezoek aan het museum, bij de Educatieve Dienst, of aan de verkoopbalie op de Voorhal. Maar welke leerkracht uit laten we zeggen Delfzijl heeft gelegenheid een vóórbezoek te laten voorafgaan aan het eigenlijke bezoek met de groep? Daarom heeft de Educatieve Dienst die materiaalverzameling voor de leerkrachten verricht. Het materiaal is een accumulatie van reeds eerder door voornamelijk het Rijksmuseum geproduceerd informatiemateriaal; de didactici van de Educatieve Dienst hebben daar specifiek educatieve suggesties aan toegevoegd.

Dit bezoek-voorbereidende materiaal bedoelt vooral de aandacht te concentreren op de collecties van het Rijksmuseum, met name op de Hollandse schilderkunst in de 17de eeuw. Dat onderwerp is gekozen, omdat de ervaring heeft geleerd, dat het basisonderwijs daar de meeste belangstelling voor heeft: in de geschiedenisles over die eeuw betekent

'De Gouden Eeuw' immers het culturele aspect van die les.

Zo kan de Rijksmuseumkunstkoffer opgevat worden als een modificatie van de 'spulledoos', de Rijksmuseum-vertaling van de 'kit' – *portable unit, capable of serial production which is available for loan, hire, or sale* (ICOM-definitie) – waarover ik eerder in het Bulletin van het Rijksmuseum uitvoeriger berichtte¹.

Annex aan dat materiaal zijn nog drie compartimenten van de Rijksmuseumkunstkoffer gereserveerd voor respectievelijk andere afdelingen van het Rijksmuseum, andere Amsterdamse museums en overige Amsterdamse bezienswaardigheden: de groep is immers tòch in huis, ze zijn immers tòch in de stad...

De koffer als alles-omvattende emballage biedt ruimte om nog meer materiaal op te nemen, dat in de toekomst gemaakt zal worden of dat door derden wordt aangeboden en dat aansluit bij inhoud en bedoeling van de Rijksmuseumkunstkoffer. Het ingesloten materiaal kan de zelfwerkzaamheid stimuleren en gelegenheid bieden de creatieve mogelijkheden van leerlingen aan te spreken. Maar het hoofddoel van de Rijksmuseumkunstkoffer is, om er groepsbezoek aan het Rijksmuseum mee voor te bereiden. Daarbij wordt er uitgegaan van het principe, dat vóór-kennis – door het materiaal uit de koffer al doende verkregen – de (esthetische) waardering doet toenemen².

Afb. 1. De Rijksmuseumkunstkoffer.
De koffer bestaat in drie uitvoeringen: geel, groen en blauw; de kleurverschillen hebben overigens geen enkele betekenis.

DE INHOUD VAN DE RIJKSMUSEUM-
KUNSTKOFFER

Pièce de résistance is de verzameling van 25 reproducties van schilderijen uit het Rijksmuseum, besproken in de radio- en tv-cursus

(afb. 3). De suggesties 4, 5, 7, 8 en 10 bevatten een opdracht, met de verwijzing [zie voorbeeldendoosje]; dat voorbeeldendoosje (afb. 4) bevat dan ook een affiche, een etiket, een catalogus, foto's van educatieve

van 'Openbaar Kunstbezit'. De 25 platen zijn verzameld in een circulatie-enveloppe, een z.g. gaatjesenveloppe (23,8 × 33,8 cm) in een frisse rode kleur. In de vakjes die normaal bestemd zijn om er de naam in te vullen van een adressant, staan nu de zakelijke gegevens van de gereproduceerde schilderijen, alsmede het Openbaar Kunstbezit-nummer, om de erbij behorende informatie gemakkelijk te kunnen vinden. Bovendien is in zo'n vakje een signatuur van de schilder opgenomen (afb. 2).

Direct verbonden aan deze reproductieverzameling is het blad met 'Suggesties: maak een echte tentoonstelling met 25 reproducties van schilderijen uit het Rijksmuseum'; hoe dat moet kan de lezer zelf vinden op pag. 183

begeleiding, een uitnodigingskaart, een en ander voorzien van gestempelde opdrukken als VOORBEELD of ONGELDIG.

Informatie over de 25 schilderijen is ook te vinden in *Rijkskijker 1: De Hollandse schilderkunst in de 17de eeuw*, een produktie van de Educatieve Dienst uit 1970. Het boekje bevat de met uitvoerige beschouwingen aangevulde tekst van de audio-visuele produktie, die drie keer per uur te horen en te zien is in de David Röellzaal, de filmzaal van het Rijksmuseum. Gebruikers van de koffer wordt aangeraden de vertoning van dit dia-klankbeeld bij te wonen vóór het bezoek aan de schilderijenafdeling.

Voor scholieren van het voortgezet onderwijs produceert de Educatieve Dienst van het

Afb. 2. De z.g. 'Gaattjesenveloppe'.

De Hollandse Schilderkunst in de 17de eeuw

25 reproducties van schilderijen uit het Rijksmuseum

besproken in de radio- en tv-cursus van Openbaar Kunstbezit

<p>MAERTYNVS VAN HEEMSKERCK</p> <p>Maerten van Heemskerck, 1498-1574 De Sibylla Frythraea, 1564 O.K. 1964, jrg. 8 afl. 29</p>	<p>Rembrandt</p> <p>Rembrandt, 1606-1669 Jeremia treurend over de verwoesting van Jeruzalem O.K. 1963, jrg. 7 afl. 15</p>	<p>P. Koninck</p> <p>Philips Koninck, 1619-1688 Vergezicht met hutten aan een weg, 1635 O.K. 1968, jrg. 12 afl. 34</p>	<p>Meer</p> <p>Johannes Vermeer, 1632-1675 Brieflezende vrouw, 1662/63 O.K. 1965, jrg. 9 afl. 39</p>
<p>CK</p> <p>Cornelis Ketel, 1548-1616 Het korporaalsschap van kapitein Dirk Jacobus Rosecrans en luitenant Pauw, Amsterdam, 1588 O.K. 1963, jrg. 7 afl. 1</p>	<p>Rembrandt</p> <p>Rembrandt, 1606-1669 Het korporaalsschap van kapitein Frans Banning Cocq en luitenant Willem van Ruytenburch, bekend als de 'Nachtwacht', 1642 O.K. 1965, jrg. 10 afl. 1</p>	<p>P. Hooch</p> <p>Pieter de Hooch, 1629-na 1683 Een vrouw met een kind in een kelderkamer, ca. 1660 O.K. 1959, jrg. 3 afl. 26</p>	<p>G. Metsu</p> <p>Gabriel Metsu, 1629-1667 Het zieke kind, ca. 1665 O.K. 1958, jrg. 2 afl. 29</p>
<p>M</p> <p>Joos de Momper, 1564-1635 Rivierlandschap met everswijnjacht, ca. 1610 O.K. 1968, jrg. 12 afl. 13</p>	<p>GB</p> <p>Gerard ter Borch, 1617-1681 Helena van der Schalk, ca. 1645 O.K. 1962, jrg. 6 afl. 32</p>	<p>J. Vermeer</p> <p>Johannes Vermeer, 1632-1675 Gezicht op huizen in Delft, bekend als 'Het straatje' O.K. 1964 T.V., jrg. 2 afl. 17</p>	
<p>HENRICVS AV</p> <p>Heinrick Avercamp, 1585-1634 Winterlandschap met ijsvermaak, ca. 1620 O.K. 1965 T.V., jrg. 3 afl. 20</p>	<p>Jean Asselijn</p> <p>Jan Asselijn, 1610-1652 De bedreigde zwaan, later opgevat als allegorie op Johan de Witt, ca. 1645 O.K. 1964, jrg. 8 afl. 1</p>	<p>Steen</p> <p>Jan Steen, 1626-1679 Het Sint Nicolaasfeest, ca. 1660 O.K. 1957, jrg. 1 afl. 32</p>	<p>Meer</p> <p>Johannes Vermeer, 1632-1675 De liefdesbrief, ca. 1665 O.K. 1966, jrg. 10 afl. 45</p>
<p>E. VAN DEN VELDE</p> <p>Esaias van de Velde, ca. 1591-1630 Het pontveer, 1622 O.K. 1963, jrg. 7 afl. 12</p>	<p>Jean Asselijn</p> <p>Jan Asselijn, 1610-1652 IJzeldijvers bij een Italiaanse rivine, ca. 1645 O.K. 1965, jrg. 10 afl. 20</p>	<p>W. Kalf</p> <p>Willem Kalf, 1619-1693 Stilleven met zilveren schenkan, ca. 1660 O.K. 1962, jrg. 6 afl. 21</p>	<p>Ruisdael</p> <p>Jacob van Ruisdael, 1628/29-1682 De molen bij Wijk bij Duurstede, ca. 1670 O.K. 1959, jrg. 3 afl. 13</p>
<p>F. Hals</p> <p>Frans Hals, 1581/85-1666 Huwelijksprijet van Isaac Massa en Beatrix van der Laen getrouwd te Haerlem op 25 april 1623, ca. 1622 O.K. 1961, jrg. 5 afl. 25</p>	<p>S. Ruysdael</p> <p>Salomon van Ruysdael, 1600/03-1670 Rivierlandschap met veerpont, 1649 O.K. 1962, jrg. 6 afl. 35</p>	<p>Rembrandt</p> <p>Rembrandt, 1606-1669 Zelfportret als de apostel Paulus, 1661 O.K. 1969, jrg. 13 afl. 1</p>	<p> Deze handtekeningen - signaturen - zijn de mooiste exemplaren van de schijlers in deze enveloppen. Maar pas op! Die signaturen staan niet altijd op de schilderijen in deze enveloppen, sommige staan op andere schilderijen.</p>
<p>DIALS</p> <p>Dirck Hals, 1591-1656 De buitenpartij, 1627 O.K. 1969, jrg. 13 afl. 13</p>	<p>G. Houckgeest</p> <p>Gerrit Houckgeest, ca. 1600-1661 Interieur van de Oude Kerk te Delft, 1654 O.K. 1965, jrg. 10 afl. 34</p>	<p>Rembrandt</p> <p>Rembrandt, 1606-1669 De Staalmesters: het college van staalmesters (waardijns) van het Amsterdamse lakenbereidersgilde, 1662 O.K. 1964, jrg. 8 afl. 11</p>	

Afb. 3. Blad met 'Suggesties: maak een echte tentoonstelling...'

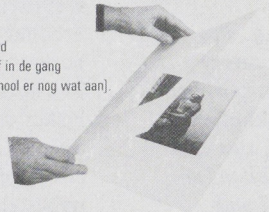
Suggesties: maak een echte tentoonstelling met 25 kleurreproducties van schilderijen uit het Rijksmuseum

1

Rangschik de 25 reproducties, maak een volgorde:
– of chronologisch
1654 is de oudste, wordt dus de eerste,
1670 is de jongste, wordt dus de laatste,
– of alfabetisch
Asselijn eerst, Vermeer laatst,
– of onderwerpen bij elkaar,
alle stilleven, alle landschappen, of alle portretten.

2

Prik ze op (zacht)board
hang dat in de klas of in de gang
(dan heeft de hele school er nog wat aan).
Er kunnen ook
passe-partouts
bij gemaakt worden.

3

Bedenk een titel voor de expositie.

4

Ontwerp een affiche bij de tentoonstelling;
houdt een ontwerp-wedstrijd,
kies een jury
en bekroon het beste ontwerp;
wat hoort er altijd op een affiche?
(zie de voorbeeldendoos).

5

Echte tentoonstellingen
hebben altijd etiketten bij de objecten:
maak bij elke reproductie een etiket;
etiketten laten zien hoe dat in museums gebeurt,
maar het kan ook anders, of leuker...
(zie de voorbeeldendoos).

6

Zoek bij elk schilderij zo veel mogelijk informatie.
Het zijn reproducties van Openbaar Kunstbezit:
de nummers en de jaargangen staan er vaak op,
de titels staan er soms op,
en op de verpakingsvelop staan de gegevens.

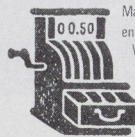

De banden van Openbaar Kunstbezit
staan in de schoolbibliotheek,
of ze zijn te raadplegen
in de Openbare Leeszaal/bibliotheek.
Leerlingen kunnen
de informatie
het best vergaren
in groepjes van twee of drie:

één schilderij per twee/drie leerlingen.
Eén houdt er dan een speeche over van twee minuten.

7

Stencil of fotokopieer die 25 lezinkjes.
Bundel ze.

Maak een omslag,
en er is een catalogus bij de tentoonstelling.
Wat moet er altijd bij, en in zo'n boekje?
(zie de voorbeeldendoos)

Als de catalogus verkocht wordt,
voor twee kwartjes bijvoorbeeld,
kan dat mooi wat kosten dekken.

8

Ontwerp een 'educatieve begeleiding'.
Moderne museums zorgen er voor,
dat bezoekers die geen catalogus hebben
toch wat meer over de tentoonstelling te weten kunnen komen
dan alleen wat er op de etiketten staat.

Op tekstborden
wordt het verhaal van de tentoonstelling verteld,
met kopstukken en tjschriften.
De plimmasie wordt in de tentoonstelling aangegevoerd,
tussen de schijfieren
of de informatie wordt bij elkaar gegeven
en gaat ook de tentoonstelling vlot. (zie de voorbeeldendoos)

9

Een officiële opening van de tentoonstelling
is helemaal goed natuurlijk.
Nodig andere leerlingen uit,
of nog mooier:
de ouders op een ouderavond.

10

Daar horen uitnodigingskaarten bij:
ontwerp die kaarten (zie de voorbeeldendoos).

11

Wie houdt er een officiële openings-inleiding
over het tentoonstellings-ondervrerp?

12

Een recensie over die tentoonstelling
in het schoolblad of
in de plaatselijke krant
is ook nog een idee.

Afb. 4. Voorgedrukt etiket voor het voorbeeldendoosje.

Rijksmuseum al een aantal jaren z.g. *Projectpakketten*, beeld- en tekstmateriaal om er werkstukken, scripties en spreekbeurten mee samen te stellen³. Van de zestig pakketten die er tot nu toe zijn samengesteld, zijn er zes in de koffer opgenomen: *De Hollandse schilderkunst in de 17de eeuw, Het Landschap-, Het Portret- en Het Stilleven in de 17de eeuw, De Gouden Eeuw, Rembrandt*. Dit lesmateriaal voor leerlingen van het voortgezet onderwijs is ook goed bruikbaar als voorbereidend materiaal voor de leerkracht van het basisonderwijs.

Voor klassikaal gebruik is er een *knipvel* gemaakt, met 28 afbeeldingen, deels in kleur, deels in zwart/wit; van deze 28 afbeeldingen zijn er 16 ook te vinden in de gaatjes-enveloppe, de rest bestaat uit andere schilderijen uit het Rijksmuseum. Elke leerling uit een groep kan desgewenst een plaatje plakken in een werkschrift. Ook kunnen de afbeeldingen gebruikt worden bij en in de educatieve begeleiding van de schooltentoonstelling.

Het tweede informatie-onderdeel heeft betrekking op andere afdelingen van het Rijksmuseum en op het museum zelf. Hier vindt de gebruiker van de koffer een gidsje, een plattegrond en een vouwblad met gegevens over het Rijksmuseum, nog een vouwblad over opzet, inrichting en opstelling van de afdeling Nederlandse Geschiedenis, speelwerkbladen voor de afdelingen Nederlandse Geschiedenis en Beeldhouwkunst en Kunstnijverheid. Het zal duidelijk zijn, dat dit

koffer-compartment in de toekomst uitbreiding kan ondergaan met nieuw Rijksmuseummateriaal.

In een kartonnen enveloppe is het derde informatie-onderdeel opgeslagen, met bijdragen van de meeste van de 44 Amsterdamse museums: folders, stencils, een prentbriefkaart, een suikerzakje, alles onder het motto '...en als u dan toch in de stad bent...' (afb. 5).

De ervaring leert, dat zulk (school)groepsbezoek niet beperkt blijft tot een (Rijks-) museumbezoek alleen. VVV-Amsterdam stelde daarom een mapje samen voor de koffer, met inlichtingen over tram- en busvervoer, met een stadswandeling, en met brochures over verdere Amsterdamse bezienswaardigheden.

Tenslotte bevat het koffertje een bestelmapje: lijsten van beschikbare prentbriefkaarten, diapositieven, reproducties e.d., met retour-enveloppen, acceptgirokaarten. Zo kan men nabestellen, wanneer men grotere aantallen van iets zou willen hebben.

Uit die ruime selectie van informatiemateriaal kan dan een keuze worden gemaakt; in de begeleidende *Brief aan de Gebruiker* wordt dat als volgt onder woorden gebracht:

'Met de inhoud van deze koffer kunt u van uw bezoek wat meer maken dan «effe gauw de Nachtwacht zien» en dan de rest van het héle Rijksmuseum. U kunt met dit materiaal heel vrijblijvend omgaan: u kunt alles doen, alles gebruiken, maar u kunt er ook uit kiezen. Vrijheid blijheid zeggen we altijd maar ...'

De koffer – voorzien van een Rijksmuseum-sjabloon, een adressticker en een adreslabel-als-sluiting – wordt gebruikers gratis aangeboden. De inhoud kan men gebruiken, opmaken, maar men verplicht zich het koffertje, bij bezoek, weer in te leveren.

De Rijksmuseumkunstkoffer wordt groepsleiders en -leidsters alleen dan toegezonden als er te kennen is gegeven, dat er inderdaad Rijksmuseumbezoek zal plaatsvinden: er is opgave verplicht van datum, tijd enzovoort. (Er wordt een uitzondering gemaakt voor Amsterdam en regio: de docenten van de Amsterdamse School Kunst Commissie doen daar al voortreffelijk werk⁴.) De koffer

Afb. 5. Voorgedrukt etiket voor enveloppe met informatie over Amsterdamse museums.

wordt alleen toegestuurd als er tussen melding van het bezoek en het effectieve bezoek een tijds marge ligt van ongeveer vier weken. Verwerking van het gepresenteerde materiaal en eventuele uitvoering van de verschillende facultatieve opdrachten vergt namelijk wel enige tijd.

DE VORM VAN HET MATERIAAL

Het materiaal in de Rijksmuseumkunstkoffer is nogal heterogeen van vorm: het werd immers ontworpen voor verschillende gelegenheden, voor verschillende doelen en doelgroepen, voor onderling afwijkende formaten, door allerlei ontwerpers. Voor dit diverse materiaal ontwierp Harry Sierman Gkf het bindende element: elk onderdeel uit de koffer is voorzien van een vast herkenningsteken, het koffertje, dat op elk *item* kan worden geplakt; er zijn koffertjes in drie formaten: 5,5 × 4,5 cm, 4,4 × 3,6 cm en 2,2 × 1,8 cm, uitgevoerd in rood met witte opdruk en in wit met rode opdruk: Rijksmuseumkoffer; op de uitgespaarde plaats kan een blauw koffervolnummer worden aangebracht. In enkele gevallen, bij speciaal voor de Rijksmuseumkunstkoffer geprodu-

ceerd materiaal, konden koffer en volgnummer worden meegeprint (zie afb. 2, 3 en 4).

Om de indruk te versterken van veel, van divers, van 'alles wat' is er gezocht naar verzamelementen, die eveneens verschillend van aard zijn. Het diverse materiaal, dat (toch) min of meer bij elkaar hoort, kan daarin worden ondergebracht. Zo werden de reproducties in de eerder genoemde gaatjes-enveloppe gestoken, de voorbeelden bewaard in een doosje, werden de projectpakketten gebundeld met een strook uit een Rijksmuseumaffiche, verdwenen de Rijksmuseumzaken in een plastic draagtas, kwamen de andere Amsterdamse museums terecht in een kartonnen enveloppe en de verdere Amsterdamse bezienswaardigheden in een VVV-mapje.

In het schooljaar 1979/80 wordt – na een paar jaar van experimenteren – deze leer- en gebruikskoffer aan scholen aangeboden. Dan zal er werkelijke ervaring worden opgedaan, want het spreekt vanzelf, dat er onder gebruikers navraag gedaan zal worden naar de ervaringen. Daarvan hopen wij over enige tijd verslag te doen.

Noten

¹ Gerard J. van der Hoek, Educatieve spuldozen, *Bulletin van het Rijksmuseum* 23 (1975), blz. 90–91.

² Over dit verschijnsel berichtte Elbert Temme, verbonden aan het Instituut voor Sociale Psychologie aan de Rijksuniversiteit van Utrecht, in een 'Paper presented at the annual meeting of the Committee for Education and Cultural Action, Amsterdam, The Netherlands, September 10–16, 1978', onder de titel 'The influence of The Rijksmuseum and the Educative Support given there on Visitor Learning and the Appreciation of Paintings'.

³ G. J. van der Hoek, Nationaal Centrum voor Dienstverlening aan Scriptieschrijvers, Werkstukmakers en Spreekbeurthouders, *Museumvisie* 1 (1978), 3/4, blz. 37 e.v.

⁴ H. J. W. Tolsma, Kunstrijklessen voor de scholen van Amsterdam, *Bulletin van het Rijksmuseum* 18 (1970), blz. 133–36.